

مدیریت بحران

(درس آموخته‌هایی از زلزله غرب کشور)

نویسنده:

علی رضا کرمی

www.ketab.ir

خبرنگار

پاییز ۱۴۰۰

سرشناسه	:	کرمی، علیرضا، ۱۳۵۳-
عنوان و نام پدیدآور	:	مدیریت بحران: (درس آموخته‌هایی از زلزله غرب کشور)/ نویسنده علی‌رضا کرمی.
مشخصات نشر	:	تهران: گنجور، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۳۴ ص.: نمودار، جدول.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۳۰۲-۰۴۴-۵
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۲۳۱ - ۲۳۶.
عنوان دیگر	:	درس آموخته‌هایی از زلزله غرب کشور.
موضوع	:	مدیریت بحران -- ایران -- برنامه‌ریزی -- نمونه‌پژوهی Crisis management -- Planning -- Iran -- Case studeis مدیریت بحران -- ایران -- نمونه‌پژوهی -- Iran -- Case studies Crisis management زلزله کرمانشاه، ۱۳۹۶ Kermanshah earthquake, Iran, 2017 زلزله -- ایران -- جنبه‌های اجتماعی -- نمونه‌پژوهی Earthquakes-- Social aspects -- Iran -- Case studies زلزله -- ایران -- امداد رسانی -- نمونه‌پژوهی Earthquake relief -- Iran -- Case studies
رده بندی کنگره	:	۳۹۹HD
رده بندی دیویی	:	۶۵۸/۴۰۵۶۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۷۰۳۵۹۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیبا

نام اثر: مدیریت بحران (درس آموخته‌هایی از زلزله غرب کشور)

نویسنده: علی‌رضا کرمی

ناشر: گنجور

صفحه آرا: الهه حسین آبادی

طراح جلد: گنجور

سال و نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۰۲-۰۴۴-۵

قیمت: ۵۰۰۰ تومان

نشانی: تهران، میدان انقلاب، ابتدای کارگر جنوبی، کوچه شهدای ژاندارمری، پلاک ۱۲۷،
تلفن: ۰۹۹۰۱۹۱۰۲۰۸ - ۰۶۱۷۲۸۳۰۹۱۲ - ۰۵۶۰۲۱۶۶۴۹۱ (www.ganjoorpub.ir)

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	زندگی نامه نویسنده
۱۳	پیشگفتار
۱۷	فصل اول: مقدمه
۲۷	فصل دوم: مدیریت بحران: بنیان های نظری
۲۷	- عملکرد
۲۷	- مدیریت
۲۸	- بحران
۲۹	- مدیریت بحران
۲۹	- بلایای طبیعی
۳۰	- مدیریت بحران بلایای طبیعی
۳۰	- تعریف مشارکت
۳۱	- مشارکت مردمی
۳۲	- سازمان
۳۲	- سازمان های مردم نهاد
۳۳	- زمین لرزه
۳۴	- مخاطره و ریسک
۳۴	- آسیب پذیری
۳۵	- پیشگیری و کاهش اثرات سانحه
۳۶	- آمادگی
۳۶	- مقابله

۳۷.....	بازتوانی
۳۷.....	-تاریخچه مدیریت
۳۸.....	-تاریخچه مدیریت بحران در ایران
۳۹.....	-تاریخچه سازمان‌های مردم‌نهاد
۴۱.....	-سابقه تشکل‌های سازمان‌های مردم‌نهاد در ایران
۴۲.....	-سابقه نقش مشارکت مردمی و سازمان‌های مردم‌نهاد در زلزله‌های پنجاه سال گذشته ایران
۴۵.....	-انواع بلایای طبیعی
۴۵.....	-وجوه مشترک انواع بحران‌ها
۴۶.....	-زلزله ۲۱م آبان ماه ۱۳۹۶ غرب کشور
۴۷.....	کانون زلزله
۴۸.....	مشخصات زلزله ۲۱ آبان ماه ۱۳۹۶ هجری شمسی کرمانشاه
۴۸.....	پس‌لرزه‌ها
۴۹.....	خسارات
۴۹.....	خسارت‌های انسانی
۵۰.....	آسیب به بناهای تاریخی
۵۰.....	تعریف و ویژگی‌های سازمان‌های مردم‌نهاد
۵۱.....	-نقش سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها) در مدیریت بحران
۵۲.....	-اهمیت کارکرد نهادهای مردمی
۵۳.....	-مراحل نقش‌آفرینی سمن‌ها در بحران
۵۵.....	-مشارکت مردم، سازمان‌های مردم‌نهاد و ارتش در کمک به مردم زلزله‌زده کرمانشاه
۵۷.....	-کارکردهای مدیریت بحران
۵۷.....	شناسایی و ارزیابی بحران

- ۵۷.....جمع آوری اطلاعات.
- ۵۷.....بازدیدها و عکس برداری های هوایی.
- ۵۸.....ارزیابی بحران.
- ۵۸.....برنامه ریزی ضربتی.
- ۵۸.....سازمان دهی گروه های عملیاتی.
- ۵۹.....تصمیم گیری.
- ۵۹.....بودجه و تخصیص منابع.
- ۵۹.....هماهنگی.
- ۶۰.....تخلیه اضطراری.
- ۶۱.....اسکان موقت پس از زلزله.
- ۶۲.....سایر وظایف مدیریت بحران به طور خلاصه:
- ۶۳.....تعریف و ویژگی های بحران.
- ۶۴.....فرآیند مدیریت بحران.
- ۶۶.....مدل های مدیریت بحران.
- ۷۴.....-مشارکت مردمی در مدیریت بحران، تجربه سایر کشورها.
- ۷۶.....-مشارکت مردمی در مدیریت بحران، تجربه شهر تهران.
- ۷۷.....سازمان مدیریت بحران در ایران.
- ۷۸.....-قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران.
- ۷۸.....هدف از تشکیل سازمان مدیریت بحران.
- ۷۹.....اعضاء شورای عالی مدیریت بحران.
- ۸۰.....اعضاء شورای هماهنگی سازمان مدیریت بحران.
- ۸۰.....-اقدامات انجام شده توسط سازمان مدیریت بحران.

۸۲.....	مشارکت شهروندی و مردمی.....
۸۳.....	چهار مشکل عمده در مشارکت.....
۸۵.....	مشارکت مردمی در برنامه‌ریزی و مدیریت.....
۸۶.....	چرخه و نردبان مشارکت.....
۹۱.....	فصل سوم: روند مطالعه و یافته‌ها
۹۱.....	جامعه مورد مطالعه.....
۹۲.....	جامعه آماری.....
۹۲.....	حجم نمونه و روش نمونه‌گیری.....
۹۳.....	روش نمونه‌گیری با ذکر دلایل.....
۹۳.....	تجزیه و تحلیل کیفی اهداف.....
۹۳.....	هدف اول.....
۹۳.....	گام اول: دسته‌بندی داده‌ها.....
۱۰۶.....	گام دوم پردازش داده‌ها.....
۱۰۷.....	گام سوم: قضاوت (استنتاج).....
۱۰۸.....	هدف دوم.....
۱۰۸.....	گام اول دسته‌بندی داده‌ها.....
۱۲۳.....	گام دوم پردازش داده‌ها.....
۱۲۴.....	گام سوم: قضاوت (استنتاج).....
۱۲۵.....	تجزیه و تحلیل کمی داده‌ها.....
۱۲۵.....	تجزیه و تحلیل توصیفی مربوط به اطلاعات فردی متخصصان، صاحب‌نظران و کارشناسان.....
۱۳۸.....	تجزیه و تحلیل توصیفی داده‌ها (یافته‌های سؤالات تخصصی).....
۲۰۵.....	تجزیه و تحلیل آمیخته (کمی و کیفی).....

پیشگفتار

در چند دهه اخیر، کشورهای در حال توسعه، با تأثیر منفی بلایای طبیعی در توسعه اقتصادی مواجه شده‌اند. این با بسیاری از کشورهای توسعه یافته متفاوت است که در آن کشورها، تأثیر بلایای طبیعی از طریق همکاری با بخش غیردولتی کاهش یافته است. این رویکرد در کاهش بار مدیریت بحران مفید بوده و همکاری نهادهای دولتی و غیردولتی در کشورهای توسعه یافته برای ایجاد برنامه‌های جدید برای پیشگیری و انعطاف پذیری فاجعه کمک بسیاری کرده است.^۱ این در حالی است که در کشورهای در حال توسعه، نهادهای بخش غیردولتی کمتر جذب مشارکت در برنامه‌های مدیریت بحران می‌شوند.^۲

با افزایش بلایا و خسارات ناشی از افزایش بلایا (حوادث) در سطح جهانی، گزارش‌های سازمان بین‌المللی نشان می‌دهد که کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته، بیشتر تحت تأثیر بلایای طبیعی هستند و اینکه این کشورها در مدیریت بحران با دو مشکل اساسی روبرو هستند: افزایش نقش دولت و محدودیت مالی.^۳

خلاف عدم تعریف نقش مردم به عنوان مهم‌ترین ذی‌نفع فرآیند مدیریت بحران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که به نظر می‌رسد مورد غفلت قرار گرفته است. توجه به این نقش در چند بعد

1 - Heenkenda, S. (2013). The role of microinsurance in agricultural risk mitigation

2- Khan, M. R. Roddick, S. & Roberts, E. (2013). Assessing microinsurance as a tool to address loss and damage in the national context of Bangladesh. Loss & Damage

3-ZairolA, Auzzir. Richard, Haigh Dilanthi Amaratunga (2014) Public. Private Partner ship (ppp) in disaster management in developing countries: a conceptual framework, pp. 807-814

اساسی دارای اهمیت است. نخست، مردم (مردم محلی) معمولاً به واسطه پیوندهای فرهنگی، قومی، زبانی و علایق محلی تمایل بالایی به مشارکت در فرآیند مدیریت بحران (به طور خاص در بلایایی نظیر زلزله) دارند. آنان سریع ترین واکنش امدادی ممکن را فراهم می سازند؛ بنابراین، در نظر گرفتن وظایف مشخص برای مردم (متشکل از سازمان های مردم نهاد و ...) می تواند در ابعاد مختلف زمانی و هزینه ای در کار آبی و عملکرد مدیریت بحران نقش داشته باشد و همچنین سازمان متولی هماهنگ نمودن مشارکت مردمی، بسیار با اهمیت تلقی می شود. واکنش مردمی در مقابل سازمان های دولتی - حکومتی متولی امداد و مدیریت می تواند از تداخل وظایف، دوباره کاری و بی اثر نمودن اقدامات پیشین جلوگیری نموده و در فرآیندی هم افزا مدار به مدیریت بحران کارآمد ختم گردد.

ایران از جمله کشورها است که با وسعتی حدود ۱۶۴۰۰۰۰ کیلومتر مربع با توجه به موقعیت جغرافیایی و قرار گرفتن بر کمر بند زلزله، هر ساله شاهد حوادث و بلایای طبیعی و غیرطبیعی بسیاری بوده است. غرب کشور ایران نیز همچنین به لحاظ نسبی بودن خطر زلزله، در سطح بسیار زیاد درجه بندی شده است و همچنین از جمله مناطقی محسوب می شود که بافت های فرسوده، فرهنگ سنتی ساختمان سازی، عوامل فرهنگی، عدم آمادگی مردم در برابر زلزله و بسیاری از عوامل دیگر دست به دست هم داده اند تا این منطقه با ظرفیت خطرپذیری بالایی قلمداد گردد؛ بنابراین با توجه به آمار تلفات جانی و خسارات ناشی از زلزله در غرب کشور، وجود گروه های مردمی آموزش دیده در قالب سازمان های مردم نهاد (سمن) و مشارکت آنها ضروری به نظر می رسد تا بتوانند با قدرت و آگاهی در زمان بحران زلزله به کمک مردم آسیب دیده و نهادهای دولتی بشتابند و قدری از درد و رنج آسیب دیدگان بکاهند و زمینه تعادل و توازن بین نیازها و منابع را که در زمان بحران از بین رفته، فراهم سازند بنابراین انجام این کتاب از لحاظ علمی دارای اهمیت بوده و می تواند نقش سازمان های مردمی و مشارکتی در فرآیند مدیریت بحران (با تأکید

خاص بر زلزله) که منجر به هم‌افزایی فرآیند مدیریت بحران و تقویت عملکرد و پوشش خلاهای ساختاری و سازمانی مرتبط با سازمان مدیریت بحران را در سه مرحله پیش از بحران، حین بحران و پس از بحران تبیین نماید.

حوادث طبیعی بدون آن‌که بشر قادر به تأثیرگذاری مستقیم بر آن باشد، اتفاق می‌افتند و زندگی اجتماعی وی را به مخاطره می‌اندازند، حوادثی که به‌طور متوسط سالانه بیش از ۱۵۰۰۰۰ نفر تلفات انسانی و بیش از ۱۴۰ میلیارد دلار خسارات مالی بر کشورها (به‌ویژه کشورهای درحال توسعه) تحمیل می‌کنند. طبق گزارش کاهش اثرات بلایای طبیعی^۱ کشور ایران در معرض بلایای طبیعی قرار دارد، از طرف دیگر این کشور جزء ده کشور آسیب‌پذیر از بلایای طبیعی جهان به شمار می‌آید. در اولین زلزله و سیل مهم‌ترین انواع بلایای طبیعی در ایران به شمار می‌آیند. زلزله یکی از سوانحی است که به دلیل شرایط خاص جغرافیایی، همیشه کشور ایران را تهدید می‌کند. بر اساس گزارش سازمان ملل در سال ۲۰۱۹ میلادی، کشور ایران در بین کشورهای جهان رتبه نخست را در تعداد زلزله‌های با قدرت بیش از ۵/۵ ریشتر دارا می‌باشد. همچنین این کشور یکی از بالاترین رتبه‌ها را در زمینه آسیب‌پذیری از زلزله، خرابی راه‌ها و ساختمان‌ها و تعداد افراد کشته‌شده در اثر این بحران داشته است. در طی ۹۰ سال اخیر بیش از ۱۲۰۰۰۰ نفر از مردم ایران بر اثر بلایای طبیعی جان خود را از دست داده‌اند و در این بین بیشترین تلفات انسانی (۷۶ درصد) تلفات ناشی از زلزله بوده است.^۲

مفوله زلزله و مدیریت بحران مرتبط با زلزله از اهمیت بسیار بالایی در پهنه سرزمینی ایران برخوردار است. نکته‌ای که تاکنون (لااقل در مدیریت بحران ایران) مغفول مانده است، توجه به نقش نهادهای غیردولتی - حکومتی و شهروندان در فرآیندهای مدیریت بحران (پیش، در حین و

۱- پورمحمدی محمدرضا، مصیب‌زاده، علی، جغرافیا و توسعه، انتشارات دانشگاه ارومیه، شماره ۱۲، ارومیه، ۱۳۸۷

۲- همان منبع

پس از بحران) است. در صورت عدم توجه به این مقوله و عدم دستیابی به نتایج علمی در رابطه با کارآمدی مشارکت مردمی در فرآیند مدیریت بحران؛

۱- سطح ایمنی و شانس کاهش آسیب، به شدت کاهش خواهد یافت و خسارات جانی و مالی آن متوجه مردم کشور خواهد شد.

۲- در صورت وقوع زلزله در غرب کشور، خسارات اقتصادی و جانی به ساکنین منطقه، تخریب ساختمان‌ها و بناها، عدم پاسخگویی مطلوب بعد از وقوع حادثه به علت عدم نیروی آموزش دیده به تعداد کافی، تهدید سلامت شهر و شهروندان و از بین رفتن سلامت روانی ساکنین شهر و چندین و چند نتیجه مخرب دیگر همگی مسائلی هستند که ضرورت توجه به مقوله نقش مشارکت مردمی و سازمان‌های مردم‌نهاد در مدیریت بحران را در منطقه مورد مطالعه مورد توجه قرار می‌دهد.

۳- در صورت عدم توجه به مقوله مشارکت نهادها و تشکلهای مردمی و نادیده گرفتن ظرفیت ذی‌نفعان محلی در مواقع بروز بلایای طبیعی در نواحی آسیب‌دیده ناشی از بحران‌های طبیعی، میزان آسیب‌ها و خسارات افزایش خواهد یافت چراکه در نهایت نیروهای محلی نزدیک‌ترین افراد حاضر در صحنه حادثه می‌باشند.